

בית העם

שיג ושיח ציוני

בין זכרון לשכחה
מוסף ליום הזיכרון
לשואה ולגבורה

יזום והפקת התוכנית: המחלקה לארגון וקשר עם ישראלים בתפוצות תשע"ו
עריכה ראשית: גוסטי יהושע ברורמן, ראשת המחלקה לארגון וקשר עם ישראלים בתפוצות
איסוף חומרים, כתיבה, עריכה והפקה: יעל דינור ואראלה גורן

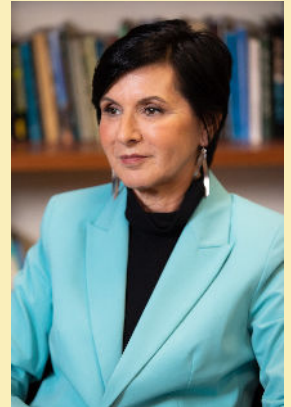
החוברת הופקה לצרכים חינוכיים פנימיים בלבד
המעוניינים בהפעלת התוכנית ובקבלת פרטים בנושא
מתבקשים לפנות למחלקה לארגון וקשר עם ישראלים בתפוצות: wzo.israelis@gmail.com

תכנית "בית העם" פותחה על ידי המחלקה לארגון וקשר עם ישראלים בתפוצות, בהסתדרות הציונית העולמית, במטרה לעודד שיג ושיח בנושאים של משמעות הציונות במאה ה-21. האם הושלם החזון הציוני? מה תפקידה של מדינת ישראל עבור החיים מחוצה לה? כיצד נראים יחסי הגומלין בין ישראל לתפוצות בעידן הזה? ועוד.

לתכנית מגוון חומרים הכוללים טקסטים מסורתיים ומודרניים, סרטונים, יצירות אמנות, משחקים ועוד, באמצעותם אנו שואפים ליצור דיון תוסס ביקורתי ועדכני.

זוהי הזדמנות לכל אחת ואחד בכל מקום בעולם, ללא תלות בידע מוקדם, לחשוב, להטיל ספק ולדון על משמעות הציונות במאה ה-12 ובמידת הרלוונטיות שלה לחיינו. חוברת זו שהינה חלק ממערך הפעילות הרחב והמתחדש, מגישה הצעה לפעילות ליום הזיכרון לשואה ולגבורה שהינו מימי הזיכרון החשובים והמרכזיים במדינת ישראל. אסופת הקטעים מוגשת לכם כאן, כאמצעי ליצירת שיח בנושא זכרון השואה, משמעותו של הזכרון הקולקטיבי בעיצוב התודעה של העם היהודי בישראל ובתפוצות, ומידת השפעתו על מי שהננו.

אנו מזמינים אתכם לעשות בה שימוש בפעילותכם ולהעשיר את הפעילות בשאלות ובנושאים למחשבה ודיון העולים ממנה.

תכני "בית העם" קיימים בעברית, אנגלית, ספרדית, צרפתית, פורטוגזית וגרמנית ובמידת הצורך יתורגמו לשפות נוספות. החומרים ניתנים לשימוש במסגרות שונות ולקהלים מגוונים.

לכל בקשה או שאלה בנושא תוכלו לעמוד איתנו בקשר wzo.israelis@gmail.com

גוסטי יהושע ברורמן, ראשת המחלקה לארגון וקשר עם ישראלים בתפוצות

”יש כוכבים שאורם מניע ארצה רק כאשר הם עצמם אבדו ואינם. יש אנשים שזו זכרם מאיר כאשר הם עצמם אינם יותר בתוכנו. אורות אלה המבהיקים בחשכת הליל – הם הם שמראים לאדם את הדרך...” (חנה סנש)

מבוא

הזיכרון הינו מאבני היסוד החיוניות והמכריעות ביותר בתודעתנו הן כעם והן כיחידים. אנו רואים בעיסוק בו ובשימורו- מצווה מהמעלה הראשונה.

באסופת הקטעים שלפניכם- ”בין זכרון לשכחה”- מוסף ליום הזיכרון לשואה ולגבורה, שנים עשר טקסטים מגוונים העוסקים כולם בזכרון בכלל ובזכרון השואה בפרט. אנו מזמינים אתכם לקרוא בהם ומקווים כי יפתחו בפניכם נקודות חדשות למחשבה, ויעוררו שיח מעניין וער.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה הינו מימי הזיכרון החשובים והמרכזיים במדינת ישראל. אסופת קטעים זו נערכה ומוגשת לכם כאמצעי ליצירת שיח בנושא זכרון השואה, משמעותו של הזכרון הקולקטיבי בעיצוב התודעה של העם היהודי בישראל ובתפוצות, ומידת השפעתו על מי שהננו.

להעשרת הפעילות מצורפים כאן לינקים לארבעה סרטוני עדות של ניצולים. אתם מוזמנים להקריין אחד מהם או יותר למשתתפים, ובעקבות הצפיה בהם לדון במה שעולה מהם: (מה עוררה בך הצפיה בסרטון? רגשות/ הרהורים/ סמני שאלה/ הפתעה? נשמח שתשתף/ את הקבוצה כולה).

• סרטון עדות של אשר אוד מפולין: https://www.youtube.com/watch?v=5MNC-s_yluY

• סרטון עדויות של ניצולי שואה המתארים את רגע השחרור: <https://www.youtube.com/watch?v=p6ptSNGun4s>

• סרטון עדות המתאר את מחנות העקורים אחרי המלחמה ואת השיבה אט אט לחיים שבסופו של דבר חזקים יותר מהכל:

<https://www.youtube.com/watch?v=urSGFm57rzM>

• סרטון עדות של ארטימיס מירון מיוון: <https://www.youtube.com/watch?v=f0OZb1dklZA>

לאהובי המתים- מלכה רוזנטל

פֶּלַע עוֹד אֶנִי בֵּין הַחַיִּים
אִתָּם אֲחִי קִפְלָה וְאִפִּי פָּאֲנִי פְּחוֹת מֵתִים.
פֶּלַע עוֹד נִשְׁמֵי נִשְׁאָ, עַל נְשִׁפְתֵי בְּנוֹתֵי וּנְכָדֵי,
אִתָּם חֲבֵרֵי יְלֻדוֹתַי
לְעֵיבּוּשׁ, פּוֹלָה, לּוֹסְיָה וְכָל הַנְּשָׂאָר,
מִמְשִׁיכִים "לְשִׁחָק" אֶתִּי בְּכָל הַפְּשָׁחִים.
יַחַד אֲנוּ מִתְחַלְקִים בְּפִירוּרִים,
יַחַד בֵּין הַקִּירוֹת מְשִׁחָקִים עִם הָרוֹצְחִים בְּפִתְחוֹתֵינוּ.

סֶלְחֵנוּ לִי אֶהוּבֵי הַמֵּתִים

פֶּלַע עוֹד אֶנִי בֵּין הַחַיִּים
אִתָּם אֲחִי פְּחוֹת מֵתִים

- אנחנו קרובים ליום שבו מלכה רוזנטל ואחיה, שרידי השואה, לא יהיו עוד. ומה יהיה אז על זכרון אהוביה/ אחיה המתים?
- איך נזכור אותם? איך ראוי לזכור ולהזכיר אותם כאשר כבר לא יהיה להם כל מכר חי?

בין זכרון לשכחה- ברל כצנלסון, מהפיכה ומסורת

שני כוחות ניתנו לנו: זכרון ושכחה. אי אפשר לנו בלעדי שניהם. אילו לא היה לעולם אלא זכרון, מה היה גורלנו? היינו כורעים תחת משא הזכרונות. היינו נעשים עבדים לזכרונו, לאבות אבותינו. קלסטר פנינו לא היה אז אלא העתק של דורות עברו. ואילו היתה השכחה משתלטת בנו כליל - כלום היה עוד מקום לתרבות, למדע, להכרה עצמית, לחיי נפש? השמרנות האפלה רוצה ליטול מאתנו את כוח השכחה, והפסידו-מהפכניות רואה בכל זכירת עבר את «האויב». אך לולא נשתמרו בזכרון האנושיות, דברים יקרי ערך, מגמות נעלות, זכר תקופות פריחה ומאמצי חירות וגבורה, לא היתה אפשרות כל תנועה מהפכנית, היינו נמקים בדלותנו ובבערותנו, עבדי עולם.

- איפה אתה כאינדיבידואלית עומדת/ בציר שבין זיכרון לשכחה? ואתה כעם?
- מה משמעותם של זכרונות לתודעתו של עם? לנרטיב שלו? מה חלקם של זכרונותיו של העם היהודי בעמיות היהודית?

- בחר'י בשורה אחת משירה של שימבורסקה שמצאה חן בעיניך. שתפי את הקבוצה.
- מה לדעתך רצתה שימבורסקה להגיד בשיר? מה הלך הרוח שאתה יוצאת איתו לאחר קריאת השיר?
- "אין שאלות דחופות משאלות תמימות". מהי השאלה שלך?

תקווה
 כבר אינה אותה נערה צעירה
 וכו'. למרבה הצער.
 האל אמור היה להאמין סופסוף באדם
 טוב וחזק.
 אך טוב וחזק
 עודם שני אנשים שונים.
 כיצד לחיות - שאל אותי במכתב מישהו,
 שאותו התכוונתי לשאול
 אותה השאלה עצמה.

שוב וכתמיד,
 כפי שניתן לראות לעייל,
 אין שאלות דחופות
 משאלות תמימות.

שלהי המאה / ויסלבה שימבורסקה

המאה העשרים שלנו צריכה היתה להיות טובה מקודמותיה.
 היא כבר לא תספיק להוכיח זאת, שנותיה ספורות,
 פסיעותיה מתנדנדות,
 נשימתה קצרה.
 קרו דברים רבים מדי
 שלא היו צריכים לקרות,
 ומה שנועד לבוא,
 לא בא.

אביב היה אמור להגיע
 ואושר, בין השאר

הפחד היה צריך לנטוש הרים ועמקים.
 אמת מהירה משקר
 צריכה היתה להגיע למטרה.

אסונות אחדים אמורים היו
 שלא לקרות עוד,
 כגון מלחמה
 רעב וכו'.
 צריך היה לכבד
 חוסר-ישע של חסרי-ישע,
 אמן וכיוצא בזה.

מי שרצה לשמוח בעולם,
 ניצב בפני משימה
 בלתי אפשרית.
 טיפשות אינה מצחיקה.
 חוכמה אינה עליזה.

”הכול מואר”, ג'ונתן ספרן-פויר

ליהודים יש שישה חושים מישוש, טעם, ראייה, ריח, שמיעה... זיכרון. בעוד שהגויים חווים ומעבדים את העולם באמצעות החושים המסורתיים, ומשתמשים בזיכרון רק כאמצעי נחות להסביר אירועים, עבור היהודים, הזיכרון הוא לא פחות בסיסי מדקירת מחט, או נצנוצה הכסוף, או טעם הדם שהיא שולפת מן האצבע. היהודי נדקר על-ידי סיכה ונזכר בסיכות אחרות. רק בכך שדקירת הסיכה מחזירה אותו אחורה אל דקירות סיכה קודמות - כשאמו ניסתה לתקן את שרוול חולצתו כשזרועו עוד הייתה בפנים, כשאצבעותיו של סבו נרדמו מרוב שליטפו את מצחה הלח של אם-סבו, כשאברהם בחן את חוד הסכין כדי להיות בטוח שיצחק לא יחוש כאב - היהודי יכול להבין למה זה כואב. כשהיהודי נתקל בסיכה, הוא שואל: כמו מה זה נזכר?

- האמנם ליהודים יש חוש נוסף שאין לאחרים? חוש הזיכרון? ולך?
- במה שונה זכרונו של העם היהודי מזכרונו של עמים אחרים?

מתוך יומנה של דוניה רוזן, 23.6.43

”רוצה אני לבקשכם שלא תשכחו את המתים. רוצה אני להתחנן לפניכם ולבקשכם בכל לשון של בקשה שתנקמו את נקמתנו, שתיקחו נקם באותם הפושעים שידם האכזרית הוציאה אותנו מן החיים. רוצה אני שתקיימו יד לנו - מצבה שתניע עד השמים, ציון שיראה אותו העולם כולו - פסל לא משיש ולא מאבן, אלא ממעשים טובים, כי מאמינה אני באמונה שלמה, שרק מצבה כזאת עשויה להבטיח לכם ולילדכם עתיד טוב יותר.”

- האם לנוכח מה שקורה בעולם היום, אתה/מסכים/ה עם דוניה רוזן שמצבה שעשויה ממעשים טובים תבטיח עתיד טוב יותר? האם אין זו תמימות לחשוב כך?
- איך אתה/היית בונה את מצבת הזיכרון? מאילו חומרים? היכן היית מקממת אותה?

לשכוח- אריה פלגי

הייתי רוצה לקום בוקר אחד ולגלות שלא היתה שואה. שרק משל היתה. סיוט חולף. הייתי רוצה לא לזכור דבר. לא לספר, לא להנחיל, לא ללקט יותר עדויות, לא להקים יותר אנדרטאות, לא להסביר שוב ושוב מהו צאן ומהו טבח, מהו סבל ומהי גבורה.

הייתי רוצה שיתבטלו ימי הזיכרון עם הבכי המתלעלע, עם הצער הבוהה ועם הרחמים הרבים מסביב. עם הקתרזיס העקר.

הייתי רוצה חיים נקיים משואה, חפים משואה. בלי רכבות, בלי מחנות, בלי מצעדי מוות, בלי כבשנים, בלי האימה החוזרת, המתישה הזאת.

הייתי מוותר על מחוות הכבוד לניצולים, על מבטי הדחילו ורחימו למראה המספרים המקועקעים על הזרועות. הייתי רוצה בלי הספרים, בלי הסרטים, בלי המחזות, בלי תרבות השואה וממילא בלי הלעג סביב תעשיית השואה ופסטיבלי השואה.

הייתי רוצה לא להגן עוד על ייחוד השואה, על בלעדיותה היהודית, על חד-פעמיותה הכול-עולמית, הכול-היסטורית. הייתי רוצה להיפרד מכל הדימויים משם העולים בעת סכנות קיומיות לנו ולעמים אחרים. הייתי רוצה לנתק את חיבורי האסוציאציות בעת התנכלויות שלנו לאחרים.

היה לי קל יותר בלעדי כל אלה. הייתי משוחרר יותר, חופשי. כאילו נולד מחדש. בלי תסביכים ובלו פיצויים.

אבל השואה אינה משקולת קשורה לרגליים. היא מטען מונח בתוך הנשמה. אין להתיר, אין להשליך, אין להיפטר. צריך ללמוד לחיות אתה. להעמיד פנים שהתרגלת. להיאנח בסתר.

כדי לחוש הקלה שבמילוי חובה, אלך גם השנה, בעוד כמה ימים, אל עוד טקס זיכרון שנתי. כדי לזכור את מה שהייתי רוצה לשכוח. כדי לפגוש את מה שהייתי רוצה כל-כך לעקוף.

- האם אתה מזדהה עם רצונו של אריה פלגי, לשכוח?
- עבור פלגי השואה היא "מטען מונח בתוך הנשמה.. אין להיפטר". מהי עבורך? גם כן מטען בנשמה? או אולי - "משקולת קשורה לרגליים"? מצאני את הדימוי הנכון עבורך.
- מה מקומה של השואה בתודעתנו כפרטים המשתייכים לעם היהודי?
- כיצד היית מגדירה את השואה כמרכיב בנראטיב היהודי, כגורם מלכד, מגבש, מחולל שינוי, חונק, עוצר, מעצב אחר?

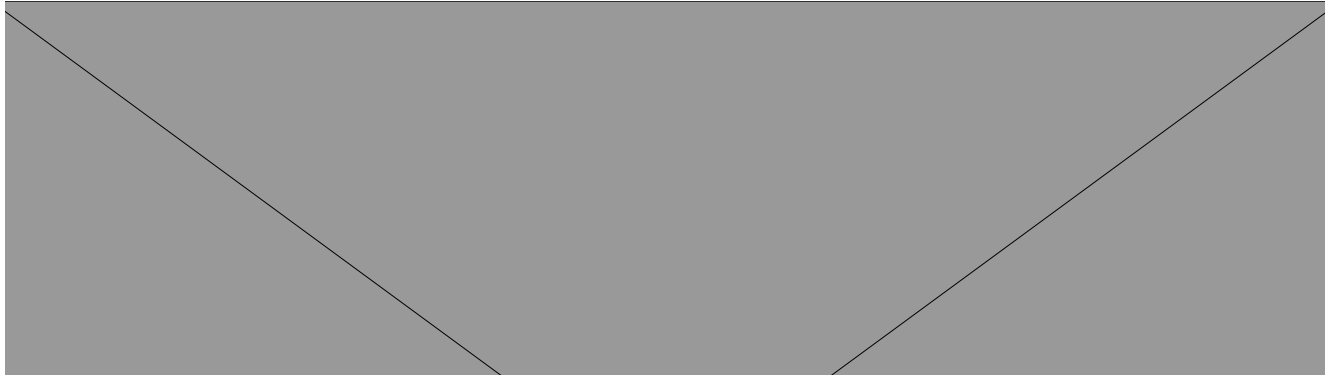

בנימין פונדן, 1942, (נרצח באוקטובר 1944)

זָכְרוּ בְּקִי הַיְיָתִי חָרָף מְפֹשֵׁעַ
וְכִי כְּמוֹכֶם, בְּנֵי תְּמוּתָה נֶשְׁלַח יוֹם זֶה
גַּם לִי הָיוּ פְּנִים נֶשְׁלַח
זַעַם וְשִׂמְחָה וְרַחֲמִים
פְּשׁוּט קָאד, פְּנִים נֶשְׁלַח בֶּן אָדָם!

- פונדן בחר ב"זעם, שמחה ורחמים" לתאר פניו של אדם. באילו שלשה רגשות היית בוחרת אתה?
- מה כוונתו של פונדן כשהוא אומר "כמוכם, בני תמותה, פשוט מאד- בני אדם"?
- מה עושה לך הפניה הישירה בשיר: "כמוכם"? מה תפקידה?

ספר הצחוק והשכחה- מילן קונדרה

"כדי לחסל אומות", אמר היבל, נוטלים מהן קודם כל את זכרונן. הורסים את ספריהן, את השכלתן, את תולדותיהן ומישהו אחר יכתוב ספרים אחרים בשבילן, יתן להם השכלה אחרת, ימציא הסטוריה אחרת. אחר כך, מתחיל העם לשכוח לאט לאט מה הוא ומה הוא בהווה. והעולם סביבו שוכח זאת עוד לפניו."

- האם אתה מכירה/ה בהסטוריה האנושית עמים שנמחקו כך? מי היה זה שנטל את זכרם? מדוע עשה זאת? האם הצליח לו?
- באילו עוד דרכים יכול להעלם עם? והעם היהודי?

מתוך נאום של אנגלה מרקל, קנצלרית גרמניה, כנסת ישראל, 2008

"זו תהיה טעות גורלית אם נתחמק מן השאלה כיצד עלינו לשמור את זיכרון השואה כאשר יום אחד לא יהיו אתנו עוד אלה שיוכלו להעיד עליה. נכון, אתרי זיכרון הם דבר חשוב. מקומות כמו האתר לזיכרון השואה בברלין ו"יד ושם" משמרים את הזיכרון, אך האמת היא שלא די באתרים כאשר הזיכרון הופך להיסטוריה. את הזיכרון יש לשוב ולשמר תמיד. את הרעיון יש לבטא במלים, ואת המלים יש לבטא במעשים".

- האם העובדה כי את הדברים הללו אמרה בכנסת ישראל קנצלרית גרמניה, נותנת להם משמעות אחרת? משנה תוקף? ומהי המשמעות עבורך כאשר הדברים באים ממקור כזה?
- עד מתי תישא האומה הגרמנית אות קלון על מצחה? האין זה נכון להניח לדור הגרמני הצעיר?
- "את הרעיון יש לבטא במילים ואת המילים יש לבטא במעשים"? אילו מעשים בהקשר הזה היית אתה/בוחרת לעשות?

עיונים במורשתו של יאנוש קורצ'אק

אל תשמיד מכתבים! הם לא תופסים מקום רב. צילום דהוי, פרח מתפורר, סרט ורוד, עלה מיובש. מזכרות המעוררות הרהורים וזיכרונות, זיכרונות שונים: מרגיעים, מכאיבים - או גם משוקצים, העולים וצפים ממצולות העבר.

- איזה מן טיפוס אתה, שומרת מזכרות קטנות? או זורקת הכל? חשבת פעם מה המשמעות של זה על מי שאתה?
- נדמה שהיום, בעולם הווירטואלי, אין יותר מכתב, וצילום, ופרח יבש. הכל בענן וווירטואלי. זה טוב? אפשר בכלל לשנות את זה? להילחם בזה? ומה יקרה לנו אם יום אחד מתקפת סייבר תמחק לנו את כל העננים הווירטואליים שבהם אנחנו שומרים הכל?? מה יהיה על זכרונותינו? על תודעתנו? על מי שאנחנו?

שהר הזיכרון יזכור במקומו/ יהודה עמיחי

שְׁהַר הַזִּכְרוֹן יִזְכֹּר בְּמִקְוֵמוֹ,
זֶה תִּפְקִידוֹ. שְׁהִגֵּן לְזִכֹּר יִזְכֹּר,
שְׁהַרְחִיב עַל נֶשֶׁם יִזְכֹּר,
שְׁהַבְנִיחַ הַיְדוּעַ יִזְכֹּר,
שְׁבִיבֵית הַתְּפִלָּה עַל נֶשֶׁם אֱלֹהִים יִזְכֹּר,
שְׁשַׁפֵּר הַתּוֹרָה הַמְתַנַּלְגָּל יִזְכֹּר,
שְׁהַזְכוּר יִזְכֹּר. שְׁהַדְגִּילִים יִזְכְּרוּ,
הַתְּכָרִיכִים הַצְּבֻעוֹנִיִּים שֶׁל הַהֶסְטוֹרְיָה, אֲנָשׁ
הַגּוֹפִים שְׁעֵטְפוּ הָפְכוּ אֶבֶק. שְׁהֶאֱבַק יִזְכֹּר.
שְׁהֶאֱשָׁפָה תִזְכֹּר בְּשַׁעַר. שְׁהַשְׁלִיָּה תִזְכֹּר.
שְׁחִית הַשְּׂדֵה וְעוֹף הַנְּשָׁמִים יֶאֱכְלוּ יִזְכְּרוּ,
שְׁכֹלֵם יִזְכְּרוּ, כְּדֵי שֶׁאֲכַל לְגוֹיִם.

- עמיחי רוצה שהאחרים יזכרו במקומו, כך יוכל לנחם. המשוואה שלו אומרת שהזכרון מעייף. מה עושה לך הזיכרון? האם גם אותך הוא מעייף?
- היית רוצה כמו עמיחי שאחרים יזכרו בשבילך? או לפחות חלק? או גם וגם? או בכלל לא? ולזכרון הלאומי, נותר בר רצון? כח?

- האם אתה מכירה/ ארוע בהסטוריה של שכתוב זכרון? אישי/ לאומי? מה היו תוצאותיה?
- הישראלים פיתחו עם השנים "זיכרון קולקטיבי" שבא לידי ביטוי בטקסי ימי הזיכרון, וכולל טקסטים מוכרים, שירים קבועים המושמעים ברדיו ועוד. האם יש זיכרון כזה בקהילה אליה אתה משתייכת? מה הוא כולל?
- האם יש לך זיכרון אישי מסויים שהשפיע עליך באופן כזה ששינה את חיך? כיצד? מי היית בלעדיו? בדיעבד, האם היית מוותרת עליו? משנה אותו?
- כשמדברים על זיכרון לאומי, האם יש הבדל בין הזכרון של יהודים החיים במדינת ישראל לאלו שחיים בתפוצות? אילו זכרונות יעדיפו יהודי התפוצות לשכוח ומה יהיה חשוב עבורם לזכור?
- מה היתרון שבשכחה של ארועים לאומיים?
- נסו לדמיין איך ייראה יום השואה בעוד 50 שנה. מה יהיה הלך הרוח? אילו דגשים יהיו אז?
- איזה מהקטעים שבחוברת אהבת במיוחד? תוכלו לשתף את הקבוצה בבחירתך? איך נגע בך הקטע המסויים הזה? מה עשה לך?
- איך נכון לדעתך לזכור? כמה? מתי? איך מעצבים זיכרון? מה בוחרים מתוך ההסטוריה שהיא כל כך עמוסה ובלתי נגמרת?
- מה האחריות שלנו בנוסף לזכור ולהזכיר? האם הזכרונות הם רק קול לזכרם של אלו שכבר אינם או שיש לנו אחריות נוספת? מה הביטוי המעשי של אחריות זו?

"כל עוד מישהו זוכר אותנו, אנחנו חיים" – קרלוס רואיס סאפון
{ מתוך הספר "צלה של הרוח" }

E outras perguntas para o debate

- Qual é a relação entre a memória pessoal e a memória de um povo? Uma é mais importante que a outra? É possível uma sem a outra?
- O que escolhemos recordar no contexto da Shoá? Por que essas são as nossas escolhas?
- Qual é a nossa responsabilidade, além de lembrar o fato em si? É somente um ato em memória daqueles que não estão, ou temos uma responsabilidade adicional, como extrair conclusões? Qual seria a manifestação prática desta responsabilidade?
- Você conhece relatos de pessoas que, por conta de alguma doença ou acidente, tenham perdido a memória? O que isso causa? Como afeta seu desempenho/ seu sentido de identidade/ seu pertencimento?
- Você acredita que a memória constrói a consciência? Caso seja assim, quais são os riscos de perder a memória ou de que ela seja reescrita por partes tendenciosas?
- Conhece algum caso de reescrita da história, seja pessoal ou nacional? Quais foram os resultados?
- Os israelenses construíram, com o passar dos anos, uma “memória coletiva” que se usa como manifesto nos atos de Yom Hazikaron (Dia da Recordação), e que inclui rituais conhecidos, canções recorrentes que se escutam no rádio, etc. Existe uma recordação similar na comunidade em que você pertence? No que ela consiste?
- Você tem alguma recordação pessoal que tenha te influenciado de tal modo que tenha mudado a sua vida? De qual modo? Quem você seria hoje, sem ela? Retrospectivamente, gostaria de renunciar essa recordação? O que mudaria?
- Se falamos de memória nacional, existe diferença entre a memória dos judeus que vivem no Estado de Israel dos que vivem na diáspora? Que memórias os judeus da diáspora gostariam de esquecer e o que é importante recordar para eles?
- Qual é a vantagem de esquecer eventos nacionais? Tente imaginar como o Dia da Shoá será visto dentro de 50 anos. Qual será seu espírito? Quais serão seus objetivos?
- Que fragmentos deste caderno você gostou especialmente? Gostaria de compartilhar suas preferências com o grupo? De que maneira esses fragmentos específicos te comoveram, afetaram, inspiraram?
- Na sua opinião, como deve ser uma recordação digna? Como se constrói a memória? Como e o que se escolhe da história, tão repleta de acontecimentos?

Que o Monte da Memória lembre por mim – Yehuda Amichai

Que o Monte da Memória se lembre por mim,
que essa é a sua função. Que a praça “para a memória de” se lembre,
que a rua “em nome de” se lembre,
que o edifício famoso se lembre,
que o tempo em nome de Deus se lembre,
que os rolos da Torá se lembrem,
que o lembrado lembre. Que as bandeiras se lembrem,
as coloridas mortalhas da história, que
envolveram corpos que já são pó. Que o pó se lembre.
Que o lixo se lembre no portal. Que a placenta se lembre.
Que o animal do campo e a ave do céu comam e se lembrem,
que todos se lembrem, para que eu possa descansar

- Amijai quer que outros se lembrem em seu lugar, para que ele possa descansar. Seu raciocínio é que a memória cansa. O que produz para você a memória? Também te cansa?
- Você gostaria, igual ao Amichai, que outros recordassem e lembrassem por você? Ou pelo menos em parte? Ou ambas as coisas? Ou não, em absoluto? Você ainda fica à vontade com a memória nacional?

יזכר

Do discurso de Angela Merkel, chanceler alemã, na Knesset, 2008

“Seria um erro fatal ignorar a questão de como conservar a memória da Shoá quando, um dia, já não estarão conosco quem nos possa dar um testemunho. Certamente, os lugares de recordação são importantes. Lugares como o Museu da Shoá em Berlim e o Yad Vashem conservam a memória, mas a verdade é que os lugares não bastam quando a memória se converte em história. A memória deve se conservar sempre, uma outra vez. A Ideia deve expressar-se em palavras, e as palavras devem se expressar em atos.”

- O feito de que estas palavras tenham sido pronunciadas pela chanceler alemã na Knesset, em Jerusalém, dá a elas um outro significado? maior validade? Qual é o sentido para você, quando provém de uma fonte semelhante?
- Até quando a nação alemã carregará essa marca de Cain? Não seria correto isentar a jovem geração alemã?
- “A Ideia deve expressar-se em palavras, e as palavras devem se expressar em atos.”? Quais atos você escolheria para realizar neste contexto?

Do legado de Janusz Korczak

Não destruam cartas! Elas não ocupam muito espaço. Uma fotografia desgastada, uma flor desintegrada, uma fita rosa, uma folha seca. Recordações que despertam pensamentos e lembranças diversas: tranquilizadoras, dolorosas; ou também memórias ruins, que se elevam e ressurgem desde as profundezas do passado.

- Que tipo de pessoa você é? Dos que conservam pequenas recordações ou dos que se desapegam de tudo? Você pensou alguma vez qual o significado que esta característica sua tem a respeito de quem você é?
- Hoje em dia, com o mundo virtual, não existe mais a carta, a fotografia nem a flor seca. Tudo se encontra em uma nuvem virtual. Isso é bom? Tem como mudar esta situação? Combate-la? O que aconteceria se um ataque cibernético apagasse, um dia, todas as nuvens virtuais em que guardamos tudo? O que será das nossas recordações, da nossa consciência, das pessoas que somos?

**Benjamin Fondane, 1942
(assassinado em outubro de 1944)**

Somente recordem que fui inocente e que, como vocês, mortais deste dia, eu também tive o rosto marcado pela ira, pela alegria e pela compaixão, tão simplesmente, um rosto humano!

- Fondane elegeu a “ira, alegria e compaixão” para descrever o rosto humano. Que outras três sensações você elegeria?
- O que quer dizer Fondane quando escreve: “como vocês, mortais, simplesmente humanos”?
- Que sensação te produz a apelação direta: “como vocês”? Qual é sua função no poema?

O livro do riso e o esquecimento – Milan Kundera

“Para liquidar nações”, disse Hübl, “a primeira coisa que se faz é quitar as memórias. Destroem seus livros, sua cultura, sua história. E logo vem alguém e escreve a eles outros livros, dá a eles outra cultura e inventa outra história. Então as nações começam, lentamente, a esquecer o que são e o que eram. E o mundo ao seu redor o esquece antes que ele mesmo”.

- Você conhece, na história humana povos que tenham sido apagados dessa forma? Quem foi que roubou suas memórias? Por que fizeram? Conseguiram atingir seus objetivos?
- De que outras maneiras um povo pode desaparecer? E o povo judeu?

Esquecer – Arie Palgi

Queria me levantar em uma manhã e descobrir que não houve Shoá. Que foi só uma parábola. Pesadelo passageiro. Queria não relembrar nada. Não contar, não transmitir, não coletar mais testemunhos, não erigir mais monumentos, não explicar de novo e mais uma vez o que são ovelhas e o que é matadouro, o que é sofrer e o que é heroísmo.

Queria que se anulassem os dias de recordação com seu choro reprimido, sua dor perplexa e a lástima de tantos ao redor. Com a catarses estéril.

Queria uma vida limpa de Shoá, livre de Shoá. Sem trens, sem campos, sem marchas da morte, sem fornos, sem esse medo recorrente, esgotador.

Renunciaria às homenagens aos sobreviventes, aos olhares reverentes e admirados, aos números tatuados nos braços.

Queria viver sem os livros, sem os filmes, sem as obras de teatro, sem a cultura da Shoá e, desde já, sem as ridículas indústrias da Shoá e os festivais da Shoá.

Não quero defender mais a singularidade da Shoá, a exclusividade judaica, seu conceito irrepetível em todo o mundo, em toda a história.

Queria me despedir de todas as imagens de lá que ressurgem em tempos de perigo existenciais para nós e para outros povos. Queria cortar os laços associativos quando atacamos a outros.

Para mim seria mais fácil sem tudo isso. Estaria mais solto, mais livre. Como nascer de novo. Sem complexos e sem reparos. Mas a Shoá não é uma peça atada aos pés. É uma carga na alma. Não há como se desatar, não há como jogá-la, não se pode liberar. Precisa aprender a viver com ela. Simular que está acostumado. Suspirar às escondidas.

Para sentir um alívio no cumprimento de um dever, irei também este ano, em poucos dias mais, a outra cerimônia de recordação anual. Para recordar o que queria esquecer. Para me encontrar com o que eu tanto queria evitar.

- Você se identifica com o desejo de Arie Palgi de esquecer?
- Para Palgi, a Shoá é “uma carga na alma...não se pode liberar”. O que é para você? É também uma carga na alma? O talvez “uma peça atada aos pés”? Tente encontrar o símbolo apropriado para você.
- Qual é o lugar da Shoá em nossa consciência como indivíduos que pertencem ao povo judeu?
- Como definir a Shoá como componente da narrativa judia: como um elemento unificador / integrador / impulsor de mudanças / sufocante / inibidor / formador / outro?

De nossas fontes

No livro Deuteronômio se coloca uma ênfase especial na importância da conservação da memória, e existe o temor ao esquecimento: **“Tão somente guarda-te a ti mesmo e cuida bem da tua própria alma, a fim de que jamais te esqueças dos muitos sinais que os teus olhos contemplaram, e para que tais vivas recordações nunca se apartem do teu coração, em nenhum dia da tua vida.” (4:9)...**

A técnica de transmissão da memória para as próximas gerações é a repetição e a transmissão oral: **“E ensinarás a teus filhos”**.

No Deuteronômio, capítulo 25, se nos prescreve: (17) **“Lembra-te do que os amalequitas te fizeram no caminho, quando foste liberto e partiste do Egito... (19) Quando o Senhor, teu Deus, te der o descanso de todos os inimigos ao teu redor, na terra que ele te concede para dela tomares posse, deverás apagar a memória de Amaleque de debaixo do céu. Não te esqueças disso!”**

E no Êxodo, capítulo 12, nos manda recordar a saída do Egito: **“E Moisés discursa ao povo: “Celebrai perpetuamente este dia em que saístes do Egito, da casa da escravidão; pois com mão poderosa o Senhor vos tirou de lá; e, por isso, não comereis pão fermentado... Naquele dia, assim falarás a teu filho: ‘Eis o que o Senhor fez por mim, quando saí do Egito!’ E será como sinal da tua mão, um memorial entre os teus olhos, para que a lei de o Senhor esteja na tua boca; pois o Senhor te tirou do Egito com braço forte. Observarás esta lei perpetuamente no tempo determinado, de ano em ano”**

• Por que se ordena ao Povo de Israel que se recorde a saída do Egito e relacioná-la a cada ano? Outros povos também tem eventos históricos fundamentais, que são recordados deste modo a cada ano?

• Se dependesse de você, continuaria a tradição da Noite do Seder e da leitura da Hagadá? Por que?

• Por que o judaísmo enfatiza tanto a importância da memória? Você conhece qual é o lugar da memória em outras religiões? É uma característica exclusiva do judaísmo?

No casamento judaico, a chupá, o noivo quebra um copo e diz: **“Se não me esquecer de ti, ó Jerusalém, esqueça-se a minha direita da sua destreza. Se me não lembrar de ti, apegue-se-me a língua ao meu paladar...”**

Jonathan Safran Foer, “Tudo está iluminado”

Nós judeus, temos seis sentidos: o tato, o paladar, a visão, o olfato, a audição...e a memória. Os judeus vivenciam e interpretam o mundo por meio dos sentidos tradicionais, e utilizam a memória somente como um meio menor para explicar os acontecimentos. Para os judeus, por outro lado, a memória não é menos elementar que a punção de uma agulha, ou que seu brilho prateado, ou que o sangue que extrai do dedo. O judeu é alfinetado por uma agulha e recorda de outras agulhas. Somente porque a alfinetada da agulha o relembra de outras alfinetadas passadas – Quando sua mãe tentou arrumar a manga da camisa com seu braço dentro, quando os dedos de seu avô adormeceram de tanto acariciar a testa úmida de sua bisavó, quando Abraham checou a ponta da faca para assegurar-se de que Itzchak não sentiria dor – o judeu pode compreender por que dói. Quando um judeu se encontra com uma agulha, se pergunta: o que lembra?

- De verdade os judeus tem um sentido maior, que outros não tem, ao sentido da memória? Você tem?
- Em que se diferencia a memória do povo judeu da memória de outros povos?

• À luz do que ocorre no mundo de hoje em dia, você concorda com Donia Rozen que um monumento de boas ações garantirá um futuro melhor? Não se trata de um pensamento ingênuo?

• Como você construiria um monumento de recordação? De que materiais seria feito? Onde ele ficaria?

Do diário de Donia Rozen, 23.6.43

“Quero pedir que não se esqueçam dos mortos. Quero implorar e pedir encarecidamente que vinguem-se de nossa vingança, que se vinguem de todos esses criminosos cuja mão cruel nos arrancou a vida. Quero que nos levatem um monumento: uma tumba que chegue até o céu, uma lápide que seja vista pelo mundo inteiro. Mas não uma estátua de mármore nem de pedra, se não de boas ações, pois creio eu, com fé sincera, que somente um monumento assim poderá garantir a vocês e a seus filhos um futuro melhor.”

Fim do século, por Wislawa Szymborska

Nosso século vinte deve ter sido melhor que seus antecessores.

Já não será suficiente para prová-lo,
Seus anos estão contados,
Seus passos vacilam,
Sua respiração se entrecorta.

Aconteceram muitas coisas que não deveriam ocorrer,
E o que devia vir, não chegou.

A primavera devia ter chegado e a felicidade, entre outras coisas

O medo deveria ter abandonado montanhas e vales.
A verdade, mais rápido que a mentira, deveria ter atingido o objetivo.

Várias catástrofes deveriam não ocorrer mais, como a guerra, a fome e mais.

Há que respeitar a indefesa do indefeso, a confiança e similares.

O que queira se alegrar no mundo, tem ante si uma missão impossível.

A estupidez não é engraçada.

A sabedoria não é jovial.

A esperança já não é aquela jovem moça

Etc., lamentavelmente.

Deus deveria ter acreditado por fim em um homem bom e forte.

Mas o bom e o forte ainda são duas pessoas diferentes.

Como viver, me perguntou em uma carta alguém,
a quem pensei em fazer precisamente a mesma pergunta.

De novo e como sempre, como se pode ver mais de cima, Não há perguntas mais urgentes que as perguntas ingênuas.

- Escolha um verso do poema de Szymborska que tenha gostado. Compartilhe com o grupo.
- O que você acredita que Szymborska quis dizer nele? Em qual estado de humor você ficou ao fim da leitura?
- “Não há perguntas mais urgentes que as perguntas ingênuas”. Qual é a sua pergunta?

Aos meus amados mortos – Malka Rozental

Enquanto eu estiver entre os vivos
Vocês, meus irmãos Kapela e minha mãe Fanny estarão
menos mortos.

Enquanto meu nome ainda soar nas bocas de minhas
filhas e netos,

Vocês, amigos de minha infância, Leibush, Pola,
Lusia e todos os demais,

Continuarão “brincando” todos aqueles jogos.

Juntos compartilhamos as migalhas,

Juntos entre as paredes jogamos com os assassinos
às escondidas.

Perdoem-me, meus amados mortos

Enquanto eu estiver entre os vivos

Vocês, meus irmãos, estarão menos mortos.

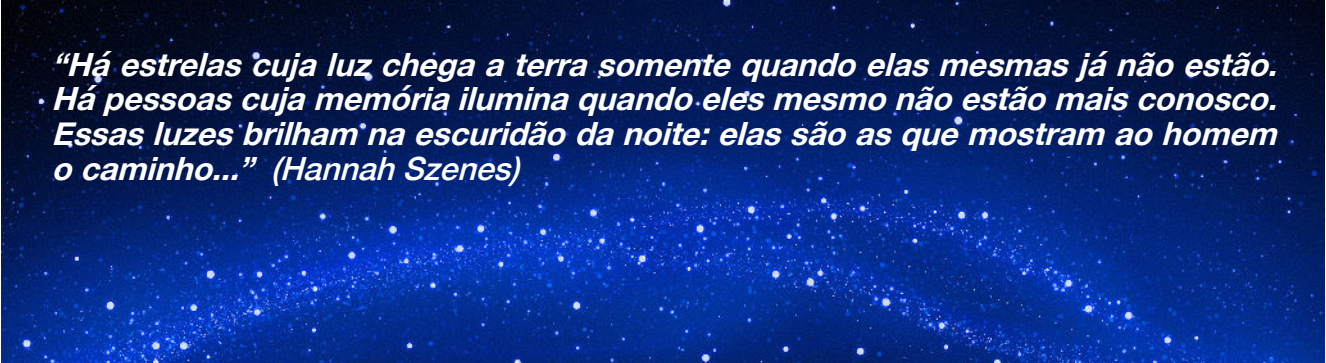
- Nos acercamos do dia em que Malka Rozental e seus irmãos, sobreviventes da Shoá, já não estejam mais conosco. O que será, então, da memória de seus amados/irmãos mortos?
- Como nos recordaremos? Como será digno recordar e rememorar a eles quando já não tenham nenhum conhecido vivo?

Entre a memória e o esquecimento, por Berl Katznelson, Revolução e Tradição

Duas forças nos foram concedidas: a memória e o esquecimento. Não podemos sem ambos. Se o mundo tivesse apenas memória, que seria de nós? Seríamos esmagados pelo peso de nossas recordações. Nos converteríamos em escravos de nossa memória, de nossos antepassados. Nossas rugas faciais não seriam mais que uma cópia das gerações passadas. Se, ao contrário, o esquecimento se apoderasse de nós por completo, haveria lugar para a cultura, a ciência, o autoconhecimento, a vida espiritual? O conservadorismo obscurantista quer tirar nosso poder de esquecer e a pseudo-revolução vê em toda recordação do passado “o inimigo”. Mas se não tivessem conservado na memória da humanidade coisas tão valiosas, tendências tão nobres, a memória de épocas de florescimento e esforços de liberação e heroísmo, não seria possível nenhum movimento revolucionário, nos atrofiaríamos em nossa pobreza e nudez, seríamos escravos eternos.

-
- Onde você se coloca como indivíduo, entre a memória e o esquecimento? E como povo?
  - Qual é o significado da memória para a consciência de um povo, para sua narrativa? Qual é o lugar da memória do povo judeu em sua construção como povo?

“Há estrelas cuja luz chega a terra somente quando elas mesmas já não estão. Há pessoas cuja memória ilumina quando eles mesmo não estão mais conosco. Essas luzes brilham na escuridão da noite: elas são as que mostram ao homem o caminho...” (Hannah Szenes)

Introdução

A memória é uma das bases essenciais e decisivas de nossa consciência, tanto como povo quanto como indivíduos. Acreditamos que cuidar dela e mantê-la é uma mitzvá, um preceito, de primeira magnitude.

A presente coleção de textos que titulamos “Entre a memória e o esquecimento” – Suplemento de “Beit HaAm” pelo Dia da Lembrança da Shoá e do Heroísmo, inclui doze textos que tratam da memória em geral e da memória da Shoá em particular. Convidamos vocês a lê-los, esperando que abram novas perspectivas de pensamento, e que despertem um diálogo interessante e enriquecedor.

O Dia da Shoá e do Heroísmo é um dos dias de recordação mais importantes e centrais do Estado de Israel. Esta compilação de textos se apresenta hoje, diante de vocês, como uma ferramenta pra gerar um diálogo acerca da memória da Shoá, no sentido da memória coletiva e da construção da consciência do povo judeu em Israel e na Diáspora, e do valor de sua influência sobre nossa identidade.

Para enriquecer nossa atividade, se incluem aqui links para quatro vídeos com testemunhos de sobreviventes. A proposta é projetar um deles ou mais, para debater acerca do que surge deles:

- Vídeo de testemunho do Asher Od, da Polônia: https://www.youtube.com/watch?v=5MNC-s_yluY
- Vídeo dos testemunhos da Shoá que descrevem o momento da liberação: <https://www.youtube.com/watch?v=p6ptSNGun4s>
- Vídeo do testemunho descrevendo os campos de exilados após a guerra e o retorno gradual à vida que, afinal, é mais forte do que tudo <https://www.youtube.com/watch?v=urSGFm57rzM>
- Vídeo do testemunho de Artemis Merón, da Grécia <https://www.youtube.com/watch?v=f0OZb1dkIZA>

Iniciativa e produção: O Departamento de Irgoon e israelenses no exterior, 2016
Edição executiva: Gusti Yehoshua-Braverman, diretora do Departamento de Atividades para a Diáspora
Recopilação, redação, edição e produção: Yael Dinur y Erella Goren
Tradução ao Português: Bruna Kac Cartum

Apostila produzida exclusivamente para usos educativos internos

“Beit HaAm” foi desenvolvido pelo O Departamento de Irgoon e israelenses no exterior da Organização Sionista Mundial com o objetivo de estimular o diálogo entorno do significado do sionismo no século 21. A visão do sionismo foi atingida? Qual é a função do Estado de Israel para a vida fora dele? Como são vistas as relações recíprocas entre Israel e a Diáspora atualmente? E muitas outras dúvidas mais.

O Programa engloba uma variedade de materiais que incluem textos tradicionais e modernos, vídeos, obras de arte, jogos, etc., por meio dos quais aspiramos gerar um debate vibrante, crítico e atual.

É uma oportunidade para cada um e cada uma em todo lugar no mundo, independente de seus conhecimentos prévios, de pensar, questionar e debater acerca do sentido do sionismo no século 21 e sobre o valor de sua relevância em nossas vidas.

Esta apostila, que é parte da atividade mais ampla e em permanente renovação, apresenta uma proposta de atividade para o Dia da Lembrança da Shoá e do Heroísmo, que é um dos dias de recordação mais importantes e centrais no Estado de Israel. Essa compilação de textos se apresenta hoje, em frente a vocês, como uma ferramenta para gerar o diálogo em torno da memória da Shoá, o sentido da memória coletiva na construção da consciência do povo judeu em Israel e na Diáspora, e o valor de sua influência em quem somos.

Convidamos vocês a usá-la em suas atividades, enriquecendo-as com perguntas para o pensamento crítico e o debate que dispõem seus textos.

Os conteúdos de “Beit HaAm” se encontram em hebraico, inglês, espanhol, francês, português e alemão e, na medida da necessidade, se traduzirão a outros idiomas. Os materiais podem ser utilizados em marcos e com públicos diversos. Convidamos vocês a utilizá-los e a nos contatar em caso de qualquer dúvida sobre o tema: wzo.israelis@gmail.com
Gusti Yehoshua-Braverman, diretora do Departamento de Irgoon e israelenses no exterior

ההסתדרות הציונית העולמית
WORLD ZIONIST ORGANIZATION

המחלקה לארגון וקשר עם ישראלים בתפוצות
THE DEPARTMENT OF IRGOON AND ISRAELIS ABROAD

Beit Haam

Diálogo Sionista

בית העם

שיג ושיח ציוני

**Entre a Memória e
o Esquecimento**

Suplemento para o Dia de
Lembrança da Shoá
e do Heroísmo

